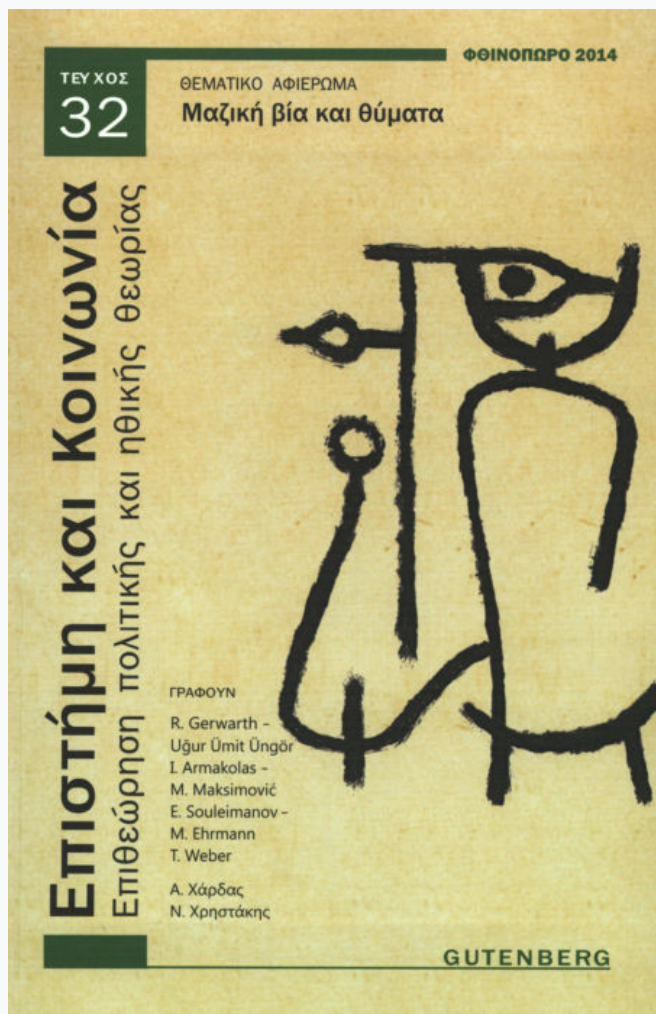

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 32 (2014)

Μαζική βία και θύματα

Γιάννης Βούλγαρης & Ηλίας Νικολακόπουλος (επιμ.), 2012: Ο διπλός εκλογικός σεισμός

Χρύσανθος Δημ. Τάσσης

doi: [10.12681/sas.569](https://doi.org/10.12681/sas.569)

Copyright © 2015, Χρύσανθος Δημ. Τάσσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τάσσης Χ. Δ. (2015). Γιάννης Βούλγαρης & Ηλίας Νικολακόπουλος (επιμ.), 2012: Ο διπλός εκλογικός σεισμός. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 32, 205–211. <https://doi.org/10.12681/sas.569>

Γιάννης Βούλγαρης & Ηλίας Νικολακόπουλος (επιμ.), 2012: *Ο διπλός εκλογικός σεισμός*, Θεμέλιο, Αθήνα 2014, 224 σελ.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ που επιμελούνται οι Γιάννης Βούλγαρης και Ηλίας Νικολακόπουλος αποτελεί πολύτιμη συνεισφορά στην ανάλυση των εκλογών της 6ης Μαΐου και της 17ης Ιουνίου 2012 στις οποίες αναδιατάσσεται το ελληνικό κομματικό σύστημα. Στην εισαγωγή τους οι επιμελητές του τόμου χαρακτηρίζουν τις δύο εκλογικές αναμετρήσεις ως «εκείνες που γράφουν ιστορία [γιατί] τέμνουν την πολιτική εξέλιξη της χώρας [και γιατί] είχαν όλα τα χαρακτηριστικά της “αποσυσπείρωσης” των προηγούμενων εκλογικών προτιμήσεων και επέφεραν την αποδόμηση του υπάρχοντος κομματικού συστήματος».

Υιοθετούν τον χαρακτηρισμό ‘διπλές’ σε αντίθεση με τον όρο ‘δίδυμες’ εκλογές που επικράτησε στον δημόσιο διάλογο και ο οποίος δίνει βαρύτητα στη χρονική εγγύτητα των δύο αναμετρήσεων. Όπως εύστοχα αναλύ-

ουν, οι εκλογές του 2012 παρουσίασαν σημαντικές διαφορές ‘και ως προς το διακύβευμα και ως προς τη δομή των κομματικών συσχετισμών’. Έτσι ο όρος ‘διπλές εκλογές’ είναι περισσότερο αντιπροσωπευτικός σε ό,τι αφορά την ανάλυση των αποτελεσμάτων και των τάσεων του εκλογικού σώματος.

Για την ανάλυση των εκλογών προκρίνουν τον όρο ‘κρίσιμες εκλογές’ του V.O. Key, ο οποίος αποδίδει την επαναστοίχιση των κομματικών προτιμήσεων, και τον όρο ‘εκλογές-σεισμός’, ο οποίος αποδίδει τη ριζική μεταβολή της εκλογικής συμπεριφοράς και του κομματικού συστήματος βάσει τεσσάρων προϋποθέσεων: α) ένα προϋπάρχον σταθερό κομματικό σύστημα· β) ένα ‘εξαιρετικό γεγονός’ [trigger event] που αποτελεί έναυσμα για ριζική μεταβολή του· γ) ανατροπή του προϋπάρχοντος κομματικού συστήματος από τις εκλογές· και δ) διαμόρφωση ενός εντελώς διαφορετικού κομματικού συστήματος.

Στο πλαίσιο αυτό οι ‘διπλές εκλογές’ παρουσίασαν τα εξής χα-

ρακτηριστικά: α) επιβεβαιώθηκε ο σημαντικός ρόλος της οικονομικής κρίσης· β) η ελληνική περίπτωση σημαδεύτηκε από την κατάρρευση του ηγεμονικού κόμματος, του ΠΑΣΟΚ· γ) ο ρόλος της Ευρώπης κατέλαβε κυρίαρχη θέση στην εσωτερική πολιτική ατζέντα· και δ) το δίπολο μνημόνιο-αντιμνημόνιο κυριάρχησε στον εκλογικό ανταγωνισμό. Το βασικό ερώτημα του τόμου εστιάζεται στο αν και κατά πόσο οι αλλαγές που επέφεραν οι 'διπλές εκλογές' προδιαγράφουν ένα νέο σταθεροποιημένο κομματικό σύστημα.

Στο άρθρο τους, που τιτλοφορείται 'Η επίσπευση ενός αργού θανάτου: κομματικές ταυτίσεις και το τέλος του δικομματισμού', η Ευτυχία Τεπέρογλου και ο Μάνος Τσατσάνης υποστηρίζουν πως, ενώ τα εκλογικά αποτελέσματα οφείλονται κυρίως στη δυσάρεσκεια των πολιτών για την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης, υπάρχουν και άλλοι παράγοντες στο πεδίο της πολιτικής κουλτούρας που επιδρούν καταλυτικά στην αποευθυγράμμιση του κομματικού συστήματος στην Ελλάδα. Τέτοιοι είναι ο μειωμένος δείκτης εμπιστοσύνης προς το κοινοβούλιο και τα πολιτικά κόμματα ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, με ένα μικρό διάλειμμα την περίοδο 1995-2000, και η μη δομικά ιδεολογικά νομιμοποιημένη

φιλοευρωπαϊκή στάση της χώρας με αποτέλεσμα την εμφάνιση ευρωσκεπτικιστικών τάσεων. Σε συνδυασμό με την πτώση του ενδιαφέροντος για την πολιτική ιδιαίτερα στις νεότερες ηλικίες θεωρούν εύστοχα πως 'η οικονομική κρίση επιτάχυνε ήδη υφιστάμενες διεργασίες στο επίπεδο της πολιτικής κουλτούρας'.

Οι συγγραφείς υιοθετούν τη λογική των πελατειακών σχέσεων ως 'σχέσεις συναλλαγής μεταξύ κομματικής ηγεσίας και βάσης' για να αναλύσουν την ταύτιση των πολιτών με τα πολιτικά κόμματα ενώ φαίνεται να υποτιμούν τη σημαντική συνεισφορά των κομμάτων κατά τη διάρκεια της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας —παγιοποίηση της δημοκρατίας διαμέσου της οργανωτικής δομής των κομμάτων μαζών, οικοδόμηση κοινωνικού κράτους, άρση διαχωρισμών των πολιτών με βάση τις πολιτικές πεποιθήσεις κ.ά., παράγοντες που συνέβαλαν αποφασιστικά στην κομματική ταύτιση και στη σταθεροποίηση του κομματικού συστήματος.

Σε σχέση με τις βασικές μεταβλητές της ψήφου, στο εκπαιδευτικό επίπεδο παρατηρείται υψηλότερη κομματική ταύτιση στους απόφοιτους ή τελειόφοιτους του δημοτικού, στον τόπο κατοικίας παρατηρούνται υψηλότερα επίπεδα ταύτισης με ΠΑΣΟΚ και ΝΔ στις αγροτικές περιοχές σε αντί-

θεση με τις αστικές, ενώ στο φύλλο οι άνδρες διατηρούν σημαντικές πολιτικές ταυτίσεις. Τα δεδομένα αυτά οδηγούν τους συγγραφείς στο συμπέρασμα πως η αποευθυγράμμιση του ελληνικού κομματικού συστήματος δεν έχει οδηγήσει σε παγιωμένους πολιτικούς συσχετισμούς, καθώς δεν παρατηρούνται ισχυρές κομματικές ταυτίσεις. Έτσι θεωρούν πως οι παράγοντες της συγκυρίας, οι συχνές εκλογικές μετατοπίσεις και η καθοριστική παρέμβαση των ΜΜΕ είναι η τάση που θα κυριαρχήσει στις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις.

Στο άρθρο 'Η απορρύθμιση του κομματικού συστήματος' ο Πάνος Σταθόπουλος υποστηρίζει πως η απορρύθμιση αυτή είναι τάση που είχε εμφανιστεί στο ελληνικό κομματικό σύστημα ήδη από τις εκλογές του 2009. Πιο συγκεκριμένα επισημαίνει ότι οι 'διπλές εκλογές' εμφάνισαν: 'τετραπλασιασμό του δείκτη μεταβλητότητας, μικρότερο δείκτη δικομματισμού από το 1926 [...], δύο νέα διαδοχικά ρεκόρ αποχής (34,9% τον Μάιο 37,5% τον Ιούνιο), μεγάλη ηλικιακή απόκλιση στην εκλογική συμπεριφορά και [...] περαιτέρω μείωση των τοποθετήσεων στο κέντρο της πολιτικής κλίμακας Αριστερά-Δεξιά'.

Στο πλαίσιο αυτό οι εκλογές του Μαΐου 2012 σηματοδότησαν τη μεγαλύτερη διασπορά ψήφων

στο ελληνικό κομματικό σύστημα με βασικά χαρακτηριστικά: τη μεταβλητότητα της ψήφου με τις χαμηλές συσπειρώσεις των κομμάτων, την αλλαγή της εκλογικής συμπεριφοράς των νέων ψηφοφόρων με τη δυναμική που ανέπτυξε η Χρυσή Αυγή (14%), δεύτερη μετά τον ΣΥΡΙΖΑ (16%), την αυξημένη βαρύτητα της Αττικής στο εκλογικό αποτέλεσμα με την εκλογική κυριαρχία του ΣΥΡΙΖΑ σε αντίθεση με την εκλογική κυριαρχία της ΝΔ στην υπόλοιπη χώρα, τη μεγάλη αποχή των γυναικών η οποία φαίνεται πως έπληξε κυρίως τη ΝΔ, τον διαχωρισμό των ομάδων απασχόλησης με τη ΝΔ να εμφανίζει μεγάλη ποσοστά στους συνταξιούχους, στις νοικοκυρές και στους αγρότες, ενώ οι παραγωγικές ομάδες, οι άνεργοι και οι φοιτητές στρέφονται προς τον ΣΥΡΙΖΑ, την ηλικιακή διάσταση της ψήφου καθώς οι νέες ηλικίες (μέχρι 44 ετών) στρέφονται περισσότερο σε 'νέα' κόμματα ή νέες επιλογές, ενώ οι μεγαλύτερες ηλικίες έχουν παγιωμένες κομματικές ταυτίσεις και εκλογική συμπεριφορά, ενώ η αύξηση της άρνησης των πολιτών να αυτο-τοποθετηθούν στην κλίμακα Αριστερά-Δεξιά συνδέεται με ψήφο στα κόμματα της αντιπολίτευσης και κυρίως στους Ανεξάρτητους Έλληνες και στη Χρυσή Αυγή.

Στο άρθρο 'Αποδόμηση και

αναδόμηση των εκλογικών ταυτίσεων: η κοινωνιολογική αντίχνευση του λεκανοπεδίου' ο Παναγιώτης Κουστένης θεωρεί πως η αντίθεση μνημόνιο-αντιμνημόνιο συνέβαλε αποφασιστικά στη μεταστροφή των προτιμήσεων του εκλογικού σώματος με βασικό χαρακτηριστικό το γεωκοινωνικό χάσμα μεταξύ πόλης και υπαίθρου. Στις μεγάλες πόλεις παρατηρείται εκλογική κυριαρχία του ΣΥΡΙΖΑ, ενώ αντεστραμμένη τάση παρατηρείται στα μη αστικά στρώματα όπου κυριαρχεί η ΝΔ. Η ανάλυση επικεντρώνεται στο Λεκανοπέδιο Αττικής: 'οι δήμοι της πρωτεύουσας ομαδοποιούνται σε επτά γεωγραφικά συνεκτικές ζώνες: τις μεσοαστικές ζώνες α) των βορειοανατολικών προαστίων και β) της παραλιακής οδού, γ) τις μικροαστικές νοτιοανατολικές περιοχές, δ) τις λαϊκές συνοικίες της δυτικής ζώνης της Β' Αθηνών και ε) τις περισσότερο εργατικές γειτονίες της Β' Πειραιώς, στ) τον δήμο Αθηναίων και ζ) τον δήμο Πειραιώς'. Τα χαμηλά ποσοστά του ΠΑΣΟΚ στις εργατικές περιοχές εκλαμβάνονται ως αποτέλεσμα των περιοριστικών πολιτικών ενώ χαρακτηριστικό της νέας ταξικής προσέγγισης του κόμματος είναι ότι το υψηλότερο ποσοστό του εμφανίζεται στο Κολωνάκι, ενώ αντίστοιχα υψηλά ποσοστά εμφανίζει στις μεγαλοαστικές περιοχές της Β' Αθή-

νας (Κηφισιά Ψυχικό, Παπάγου, Φιλοθέη και Εκάλη). Τη θέση του ΠΑΣΟΚ στις προτιμήσεις των ψηφοφόρων καταλαμβάνει ο ΣΥΡΙΖΑ λόγω της αντι-μνημονιακής του στάσης. Η ΔΗΜΑΡ με κεντρικό σύνθημα 'Ευρώ πάση θυσία', ενώ είναι αποδέκτης των τέως ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ, δείχνει μια δυναμική που περιορίζεται σε μεσοαστικές περιοχές. Το ΚΚΕ διατήρησε την ταξικότητα της ψήφου με έμφαση κυρίως στις εργατικές/λαϊκές περιοχές, η οποία περιόρισε και την εκλογική του δυναμική.

Στη Δεξιά παρατηρείται μια 'εσωτερική αναδιανομή των δυνάμεών της' στους Ανεξάρτητους Έλληνες, στη Χρυσή Αυγή, στο ΛΑΟΣ, στη Δημοκρατική Συμμαχία και στη Δράση. Η ΝΔ εμφανίζει υψηλά ποσοστά στις μεσοαστικές περιοχές των Βορείων Προαστίων και χαμηλά ποσοστά στις εργατικές και λαϊκές περιοχές. Η Δημοκρατική Συμμαχία και η Δράση εμφανίζουν υψηλά ποσοστά στις μεγαλοαστικές περιοχές καθώς τοποθετούνται εξ αρχής υπέρ του μνημονίου. Οι Ανεξάρτητοι Έλληνες παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά στις Δυτικές Περιοχές και στη Β' Πειραιώς. Η Χρυσή Αυγή εμφανίζει υψηλά ποσοστά σε περιοχές που συνδυάζουν υψηλή ανεργία και υψηλό ποσοστό μεταναστών.

Στις εκλογές του Ιουνίου οι

ψηφοφόροι που επέλεξαν ΝΔ, ΠΑΣΟΚ και ΔΗΜΑΡ αποφάσισαν με κριτήριο την παραμονή της χώρας στην Ευρωζώνη (58,4%), ενώ οι ψηφοφόροι των υπόλοιπων κομμάτων με κριτήριο την αντίθεσή τους στο μνημόνιο (58,9%). Με την αύξηση των ποσοστών της ΝΔ στα αστικά κέντρα, ενώ μειώθηκε το γεωκοινωνικό χάσμα, παρατηρήθηκε εντονότερη ταξική διάσταση της ψήφου καθώς αυξήθηκαν περισσότερο τα ποσοστά της σε μεγαλοαστικές περιοχές.

Στο άρθρο 'Ρωγμές στον "μονόλιθο"; Το ΚΚΕ στις εκλογές του 2012', ο Κώστας Ελευθερίου υποστηρίζει πως στις 'διπλές εκλογές' δοκιμάστηκε η στρατηγική της επιβίωσης που είχε επιλέξει το ΚΚΕ από το 1996 με πιο συγκεντρωτική κομματική δομή και την ενοποίηση της πολιτικής του ρητορείας. Η θεώρηση πως μέσω του ΠΑΜΕ οικοδομούσε ισχυρούς δεσμούς με την κοινωνία καλλιέργησε την προσδοκία για αυξημένα εκλογικά ποσοστά με αποτέλεσμα στις εκλογές του Μαΐου η κριτική του να στραφεί προς όλα τα κόμματα. Ωστόσο η μικρή (1%) εκλογική του άνοδος κατέδειξε τα όρια αυτής της στρατηγικής, αν αναλογιστούμε την αποευθυγράμμιση του κομματικού συστήματος. Στις εκλογές του Ιουνίου και κάτω από την πίεση του ΣΥΡΙΖΑ για 'κυβέρνηση της Αριστεράς' η στρατη-

γική του κόμματος αλλάζει και στρέφεται αποκλειστικά ενάντια στον ΣΥΡΙΖΑ. Η απώλεια σχεδόν του 50% των ψήφων του επιβεβαιώνει την κρίση στρατηγικής του ΚΚΕ. Σε πολιτικό επίπεδο θεωρεί πως η κρίση είναι μια συνολική καπιταλιστική κρίση, με αποτέλεσμα το αίτημα για 'κυβέρνηση της Αριστεράς' να μην οδηγεί σε διέξοδο τα λαϊκά στρώματα, και αντιπροτείνει το τρίπτυχο 'αποδέσμευση από την Ε.Ε., μονομερή διαγραφή του χρέους και λαϊκή εξουσία'.

Οι λόγοι που το ΚΚΕ δυσκολεύεται να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες του εκλογικού ανταγωνισμού είναι: α) η μη δυνατότητα ευελιξίας της ηγετικής ομάδας να αντιμετωπίσει την 'πρόκληση' για 'κυβέρνηση της Αριστεράς', καθώς απαιτείται απόφαση Συνδιάσκεψης ή διευρυμένης Ολομέλειας της ΚΕ και 'οποιαδήποτε παράκαμψη μιας τέτοιας διαδικασίας θα ερχόταν σε σύγκρουση με την οργανωτική παράδοση και θα δοκίμαζε τη συνοχή του στελεχικού δυναμικού'. β) η αναπροσαρμογή της οργανωτικής του δομής το 2010 με την κατάργηση των μεγαλύτερων οργανώσεων πόλεων και την αντικατάστασή τους από Οργανώσεις Περιοχών με σκοπό 'να υποχωρήσει το εδαφικό στοιχείο προς όφελος του κλαδικού. Ο γενικός προσανατολισμός της κομματικής οργάνωσης προς την

υποστήριξη των πολιτικών αναγκών του ΠΑΜΕ ουδετεροποιεί στην ουσία την ικανότητά της ως εκλογική μηχανή. Δεδομένου πως οι εκλογές είναι κατεξοχήν συνδεδεμένες με το εδαφικό στοιχείο, είναι σαφές ότι και η δυνατότητα παρέμβασης του κόμματος είναι περιορισμένη· γ) η έμφαση στην πολιτική κινητοποίηση μέσω του ΠΑΜΕ δυσκολεύει την ανάδειξη κεντρικών πολιτικών στελεχών· και δ) η απώλεια σημαντικών δόμων έχει στερήσει από το ΚΚΕ τη δυνατότητα να απευθύνεται στην τοπική κοινωνία και να αναπαράγει την κομματική του βάση.

Στο άρθρο 'Η εκλογική άνοδος της Χρυσής Αυγής: ψήφος-ρεβάνς των επισφαλών και νέες πολιτικές ευκαιρίες', η Βασιλική Γεωργιάδου θεωρεί πως η άνοδος της Χρυσής Αυγής επιβεβαιώνει τον όρο 'εκλογές-έκπληξη'. Χωρίς να υποτιμά τους βασικούς παράγοντες που δημιουργούν το πλαίσιο για την άνοδο της Ακροδεξιάς (οικονομική κρίση, ανεργία, αργή ανάκαμψη της οικονομίας), θεωρεί πως η επιλογή των κομμάτων να εστιάζουν σε ζητήματα 'υψηλής πολιτικής', αφήνει χώρο στην Άκρα Δεξιά να δραστηριοποιείται σε ζητήματα μετανάστευσης και εθνικής ταυτότητας σε συνδυασμό με την κρίση των πολιτικών θεσμών και των πολιτικών κομμάτων.

Έτσι η μαζική μετανάστευση (2008-9) στο κέντρο της Αθήνας επέφερε 'αντιμεταναστευτική κινητοποίηση' με τη Χρυσή Αυγή σε πρωταγωνιστικό ρόλο· αυτός και η προβολή του κόμματος από τα ΜΜΕ αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που συνέβαλαν στην εκλογική αύξηση των ποσοστών της.

Η εκλογή του Α. Σαμαρά στην ηγεσία της ΝΔ, η οποία σηματοδοτεί την εγκατάλειψη της παραδοσιακής στρατηγικής της Δεξιάς για 'απορρόφηση του χώρου' και 'συμπερίληψη των αιτημάτων' της Άκρας Δεξιάς, είχε ως αποτέλεσμα τη διαρροή δεξιών ψηφοφόρων προς τη Χρυσή Αυγή όταν σχηματίστηκε η κυβέρνηση Α. Παπαδήμου.

Η οργανωτική δομή του κόμματος αυτού έχει χαρακτηρηστικά στρατιωτικής οργάνωσης ('κόμμα μιλίτσια'), με βασικά γνωρίσματα τον πλήρη έλεγχο της πολιτικής και οργανωτικής φυσιογνωμίας του από τον αρχηγό, τον διαχωρισμό της οργάνωσης σε μια 'επιτελική' ομάδα με αποφασιστικό ρόλο και σε μέλη που υπακούουν σε εντολές.

Στις εκλογές του 2012 η Χρυσή Αυγή υιοθετεί σκληρό αντιμνημονιακό λόγο που βασίζεται στην επίκληση του κινδύνου της "εθνικής υπόστασης" της χώρας λόγω των πολιτικών κομμάτων, του "πολιτικού κατεστημένου"

και της “λαθρομετανάστευσης”, ενώ φαίνεται ότι προσελκύει ψηφοφόρους από όλο το κομματικό φάσμα καθώς 28,6% των ψήφων της στις εκλογές του Μαΐου προέρχονται από το ΠΑΣΟΚ (36,1% από τη ΝΔ), ενώ το προφίλ των ψηφοφόρων της είναι άντρες νέοι σε ηλικία και μέσου εκπαιδευτικού επιπέδου.

Συνολικά μιλώντας το βιβλίο που επιμελούνται οι Γιάννης Βούλγαρης και Ηλίας Νικολακόπουλος αποτελεί πολύτιμη συνεισφορά για την κατανόηση του ‘σεισμού’ που επέφεραν στο ελληνικό

κομματικό σύστημα οι ‘διπλές εκλογές’ του 2012. Προτείνει μια σύγχρονη προσέγγιση που βασιζεται κυρίως στην εκλογική συμπεριφορά των πολιτών και αποτελεί έναυσμα να ασχοληθούμε και με άλλες προσεγγίσεις της πολιτικής επιστήμης, όπως οι αλλαγές στην οργανωτική δομή ή στην ιδεολογία των κομμάτων, οι οποίες αποτελούν επίσης σημαντικές παραμέτρους για την κατανόηση των αποτελεσμάτων του ‘εκλογικού σεισμού’ του 2012.

Χρυσάνθος Δημ. Τάσσης

Nancy Bermeo & Larry M. Bartels (επιμ.), *Mass Politics in Tough Times. Opinions, Votes and Protest in the Great Recession*, Oxford University Press, New York 2014, 375 σελ.

Η ΑΙΤΙΩΔΗΣ ΣΧΕΣΗ οικονομίας και πολιτικής έχει απασχολήσει αρκετά την πολιτική επιστήμη τα τελευταία χρόνια, ενώ ειδικά η επίδραση των οικονομικών δεικτών στην ψήφο έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία με την πλούσια παραγωγή αντίστοιχων επιστημονικών μελετών. Η σχέση αυτή αποκτά σημαντική ορατότητα σε περιόδους ύφεσης, όπως η σημερινή, καθώς θεωρείται ότι

συμβάλλει στη μεταστροφή των εκλογικών προτιμήσεων των ψηφοφόρων και στην αύξηση της διαμαρτυρίας. Ορμώμενος από την οικονομική ύφεση των τελευταίων ετών ο συλλογικός τόμος που κυκλοφόρησε πρόσφατα —με αφορμή το συνέδριο που διοργανώθηκε τον Ιούνιο του 2011 στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης με τίτλο ‘Popular Reactions to the Great Recession’— εξετάζει την επίδραση της οικονομικής κρίσης στις διαφορετικές όψεις της πολιτικής συμπεριφοράς τόσο σε συγκριτικό πλαίσιο όσο και σε μεμονωμένες περιπτώσεις χωρών. Το βασικό ερευνητικό ερώτημα είναι αν υπάρχει ταυτόση-